

Piotr Banasiak

Instytut Nauk o Bezpieczeństwie
Akademii Wymiaru Sprawiedliwości
<https://orcid.org/0000-0002-1363-9044>
piotr.banasiak@aws.edu.pl

Znaczenie autorytetów w kształtowaniu postaw obywatelskich

The importance of authorities in shaping civic attitudes

Streszczenie:

Artykuł podejmuje zagadnienie roli autorytetów w procesie kształtowania postaw obywatelskich wśród młodego pokolenia. W części teoretycznej autor omawia definicje postaw obywatelskich, autorytetu oraz jego funkcje socjalizacyjne i wychowawcze. Szczególną uwagę poświęcono przemianom w percepcji autorytetu we współczesnym społeczeństwie. Część empiryczna oparta została na badaniu ankietowym przeprowadzonym wśród 250 studentów, którego celem było zbadanie, jakie cechy przypisują autorytetom, kto pełni dla nich tę rolę oraz w jaki sposób autorytety wpływają na ich postawy obywatelskie i moralne. Autor konkluduje, że autorytety pełnią istotną funkcję w kształtowaniu świadomości obywatelskiej, a ich kryzys może skutkować osłabieniem spójności społecznej i kulturowej. Wskazuje na potrzebę wzmacniania edukacji aksjologicznej, obecności autorytetów w procesie wychowawczym oraz przeciwdziałania destrukcyjnym wpływom środowisk cyfrowych.

Słowa kluczowe: autorytet, postawy obywatelskie, wychowanie, socjalizacja, pokolenie Z, bezpieczeństwo.

Abstract:

The article addresses the role of authorities in the process of shaping civic attitudes among the young generation. In the theoretical part, the author discusses definitions of civic attitudes, authority, and its socializing

and educational functions. Particular attention is given to the transformations in the perception of authority in contemporary society. The empirical part is based on a survey conducted among 250 university students, aimed at examining which traits they attribute to authorities, who fulfills this role for them, and how authorities influence their civic and moral attitudes. The author concludes that authorities play a crucial role in shaping civic awareness, and their crisis may lead to a weakening of social and cultural cohesion. The need to strengthen axiological education, ensure the presence of authorities in the educational process, and counteract the destructive influence of digital environments is emphasized.

Key words: authority, civic attitudes, education, socialization, Generation Z, security.

1. Wstęp

Współczesne zmiany cywilizacyjne zwłaszcza w kontekście społecznym, kulturowym i technologicznym znacząco wpływają na kształtowanie właściwych postaw obywatelskich, co z perspektywy gwarancji bezpieczeństwa państwa może mieć kluczowe znaczenie. Coraz częściej w doniesieniach medialnych można usłyszeć zarzuty skierowane w stosunku do młodego pokolenia o brak szacunku dla barw narodowych, brak tożsamości narodowej lub brak patriotyzmu. Przez osoby starsze młode pokolenie jest kojarzone z osobami źle wychowanymi, mało zaradnymi i bez jakichkolwiek postaw moralnych. Według tak stawianych oskarżeń warto zadać sobie pytanie, czy jako osoby wychowujące młode pokolenia dostarczyliśmy odpowiednich wzorców do naśladowania w postaci autorytetów w wymiarze formalnym (reprezentujących ośrodki publiczne, przedstawicieli placówek oświatowych, władz samorządowych, decydentów państwowych i innych podmiotów) jak i nieformalnym (wynikających z najbliższego otoczenia dzieci i młodzieży). Odpowiednie wychowanie i powielanie wzorców w kontekście wartości moralnych zyskuje szczególne znaczenie w kontekście bezpieczeństwa państwa, ponieważ to właściwe postawy obywatelskie wpływają na zaangażowanie społeczne, w tym także w zakresie reagowania na wypadek wystąpienia różnorodnych zagrożeń.

Tematyka prezentowanego opracowania wpisuje się w szerszy kontekst współczesnych wyzwań dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa polskiego. Współczesne i przyszłe państwo nie jest w stanie skutecznie

funkcjonować bez aktywnego i świadomego społeczeństwa obywatelskiego. Brak zaufania do instytucji publicznych, niski poziom zaangażowania obywatelskiego oraz deficyt autorytetów mogą stanowić istotne zagrożenie dla stabilności państwa w ujęciu krótko- i długoterminowym, a także w zakresie odporności na pojawiające się kryzysy. W związku z tym zasadne jest wskazanie tezy, że kształtowanie obywatelskich postaw należy uznać za istotny, wręcz strategiczny element profilaktyki bezpieczeństwa narodowego¹.

Niniejszy artykuł ze względu na wskazaną problematykę, stanowi próbę interdyscyplinarnej analizy znaczenia autorytetów w kształtowaniu postaw obywatelskich w środowisku dzieci i młodzieży w kontekście bezpieczeństwa wewnętrznego. Uzasadnieniem wyboru tematu jest wzrost liczby zagrożeń pojawiających się w środowisku dzieci i młodzieży, o czym informują organizacje rządowe i pozarządowe. Wszeghobecny „hejt” w szkołach na różnym poziomie edukacji, wzrastające zagrożenia w cyberprzestrzeni z zakresu korzystania z mediów społecznościowych², czy wzrost zachowań kryminogennych popełnianych przez środowisko osób niepełnoletnich spowodowały zainteresowania ową tematyką.

Zasadne zatem staje się zweryfikowanie, czy młode pokolenia posiadają wzorce godne do naśladowania oraz jakie mogą być przyczyny braku lub obecności autorytetów w ich życiu, które powinny być odpowiedzialne za kształtowanie właściwych postaw obywatelskich zdolnych do budowania tożsamości narodowej.

W celu uzyskania odpowiedzi na postawiony powyżej główny problem badawczy, autor zidentyfikował szczegółowe problemy badawcze w postaci pytań:

1. Jak współcześnie jest identyfikowany autorytet przez pokolenie Z?
2. Czy przedstawiciele pokolenia Z mają w swoim otoczeniu autorytety?
3. Czy posiadanie autorytetu wpływa na kształtowanie właściwych postaw obywatelskich?

Uzyskanie odpowiedzi na postawione pytania było możliwe dzięki przeprowadzeniu badań opartych na metodzie sondażu diagnostycznego, za pomocą techniki ankietowania wykorzystując kwestionariusz ankiety na próbie badawczej składającej się z przedstawicieli pokolenia Z (znane

¹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 maja 2020 roku*, Warszawa 2020, s. 28.

² <https://brpd.gov.pl/2025/02/12/spojrzmy-na-internet-oczami-dzieci-wyniki-badan-rpd/> [dostęp: 12 czerwca 2025 r.].

również jako Gen Z lub Zetki). Dobór próby badawczej został wskazany jako celowy, aby móc zidentyfikować opinię młodych dorosłych na temat ich postrzegania autorytetu w kontekście kształtowania właściwych postaw obywatelskich.

Artykuł opiera się na wynikach badań własnych przeprowadzonych na próbie 250 studentów studiów I stopnia kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne, reprezentujących różnorodne środowiska społeczne i kulturowe. Badania miały na celu rozpoznanie źródeł autorytetu młodych ludzi, ich postrzegania wartości obywatelskich oraz stopnia wpływu autorytetów na podejmowanie decyzji.

W związku z reprezentowaną problematyką badawczą można przyjąć za cel pracy:

1. zidentyfikowanie współczesnego postrzegania autorytetów z perspektywy młodego pokolenia Z;
2. zidentyfikowanie najczęściej wskazywanych przez studentów reprezentujących pokolenie Z autorytetów;
3. określenie oddziaływania autorytetów na kształtowanie właściwych postaw obywatelskich w środowisku pokolenia Z.

Autor przyjmuje wstępne założenie, że silne, pozytywne autorytety odgrywają fundamentalną rolę w budowaniu kapitału społecznego i obywatelskiego. Młode pokolenie nie posiada autorytetów formalnych, a jedynie autorytety wywodzące się z najbliższego otoczenia jaką jest rodzina. Obecność autorytetów może przeciwdziałać procesom radykalizacji, alienacji społecznej oraz bierności obywatelskiej, które stanowią istotne wyzwania dla systemu bezpieczeństwa narodowego.

2. Postawa i aktywność obywatelska

Postawa obywatelska to pojęcie złożone, którego odzwierciedlenie można znaleźć w naukach społecznych. Literatura przedmiotu zakłada, że ww. postawy obejmują komponenty poznawcze, behawioralne i afektywne, dotyczące wiedzy na temat istoty funkcjonowania państwa, panujących zasad demokratycznych, normatywnych, moralnych i etycznych³. Jednocześnie owe postawy przekładają się na aktywne współzycie w społeczności lokalnej

³ K. Przyszczypkowski, *Postawy obywatelskie Polaków*, [w:] Z. Melosik, K. Przyszczypkowski (red.), *Wychowanie obywatelskie. Studium teoretyczne, porównawcze i empiryczne*, Toruń–Poznań 1998, s. 125.

w ramach pełnienia istotnych społecznie funkcji zarządczych i pomocy społecznej⁴. Tradycyjnie obywatelskość jest identyfikowana jako zespół postaw i działań opartych na odpowiedzialności, solidarności i aktywnym zaangażowaniu w życie wspólnoty lokalnej i regionalnej. Ich wytworzenie polega na długotrwałym procesie socjalizacji związanym z budowaniem powiązania społecznego, relacji społecznych oraz przyjętym i panującym na danym terenie systemie wartości przekazanych i nabytym, w zależności od punktu odniesienia, w toku wychowania⁵. W kontekście nauk o bezpieczeństwie, obywatelskość pełni funkcję wzmacniającą społeczność lokalną, odporność państwa na kryzysy oraz legitymizację działań instytucji publicznych. Obywatel świadomy, aktywny, zaangażowany w życie społeczne i polityczne, zdolny do współpracy i zainteresowany działaniami państwa stanowi jeden z filarów bezpieczeństwa wewnętrznego.

Znaczące ujęcie aktywności obywatelskiej wskazali Piotr Gliński i Hanna Palska, którzy definiując ową aktywność, identyfikowali ją jako działania polegające na artykułowaniu interesów, potrzeb i aspiracji wybranych grup społecznych, budowaniu i kształtowaniu tożsamości obywatelskiej, a także kontrolę organów władz samorządowych i państwowych. Opisywane aktywności polegają na samodzielnym zaangażowaniu i sygnalizowaniu problemów społecznych odpowiednim podmiotom decyzyjnym, uczestniczeniu w próbach przygotowania i podejmowania działań zwalczających zidentyfikowane problemy⁶.

W kontekście postaw obywatelskich można zatem zaobserwować cztery podstawowe przejawy aktywności obywatelskich:

1. postawa aktywna – cechuje się wysokim poziomem zaangażowania w życie społeczne i publiczne poprzez podejmowanie inicjatyw społecznych i uczestnictwo w rozwoju społeczności lokalnej i regionalnej;
2. postawa konformistyczna – wskazuje na pewnego rodzaju podporządkowanie się normom prawnym, moralnym i etycznym obowiązującym na danym terenie w celu akceptacji opinii większości;
3. postawa bierna – cechuje się dystansem wobec działań organizacji państwowych, dystansem do działań prospołecznych, a także ograniczoną świadomością społeczno-polityczną;

⁴ T. H. Marshall, *Obywatelstwo i klasa społeczna*, „Rocznik Naukowy Zoon Politicon” 2010, nr 1, s. 135-139.

⁵ B. Hołys, *Postawy obywatelskie w profilaktyce wiktymizacyjnej*, skrypt internetowy, <https://ejournals.eu> [dostęp: 12 czerwca 2025 r.].

⁶ P. Gliński, H. Palska, *Cztery wymiary społecznej aktywności obywatelskiej*, [w:] H. Domański, A. Rychard (red.), *Elementy nowego ładu*, Warszawa 1997, s. 365.

4. postawa krytyczna – krytycznie ocenia decyzje władz, oczekuje reform i usprawnień w funkcjonowaniu lokalnych społeczności, często nie podejmując przy tym żadnych dodatkowych działań.

Aktywność obywatelska może zatem zostać zidentyfikowana jako dobrowolna, celowa, świadoma i intencjonalna postawa wykorzystująca czas, energię, zasoby własne na rzecz dobra własnego i ogółu. Podmiot podejmujący się aktywności obywatelskiej ocenia i interpretuje sytuację, która wykazuje pewnego rodzaju braki w jego opinii, co w konsekwencji doprowadza do jego zaangażowania w działania już prowadzone przez inne grupy społeczne, lub jeżeli takowych nie ma, sam je inicjuje⁷. Można wywnioskować zatem, że aktywność obywatelska dąży do rozwoju społecznego inicjując procesy z zakresu modernizacji prawa, gospodarki czy edukacji w wymiarze lokalnym jak i regionalnym, ale nie ogranicza się tylko do wymienionych aspektów, ze względu na możliwość podjęcia działań w różnorodnych przestrzeniach życia publicznego.

Tabela 1. Subaktywność aktywności obywatelskiej

Makrostrukturalne	Mikrostrukturalne
1. działalność bezpośrednio nakierowana na rozwój wspólnoty obywatelskiej; 2. podejmowanie inicjatyw obywatelskich – oddolna najczęściej lokalna tematycznie; 3. deliberatywne i partycypacyjne podstawy działań; 4. demokratyczny system rozwiązania problemów czy sporów; 5. edukacja i wiedza.	1. działalność oparta na zaufaniu, trosce, kompromisie, współdziałaniu; 2. wrażliwość społeczna, empatia; 3. wysoki stopień zaangażowania; 4. pomoc i wsparcie; 5. odpowiedzialność za los wspólnoty; 6. altruizm, filantropia i usługodawstwo; 7. służba na rzecz innych.

Źródło: J. Tomczyk, *Aktywność obywatelska jako narzędzie walki z ubóstwem: rola, znaczenie, modele aplikacyjne*, [w:] *Spółeczeństwo i Edukacja*, Instytut Studiów Międzynarodowych i Edukacji Humanum, Warszawa 2016, s. 365.

Justyna Tomczyk określa komponenty aktywności obywatelskiej składające się z umiejętności i potrzeby działania zbiorowego, wrażliwość społeczną, realizację interesów w imię słabszych grup społecznych,

⁷ R. Klamut, *Aktywność obywatelska jako rodzaj aktywności społecznej – perspektywa psychologiczna*, „Studia Socjologiczne” 2013, nr 1(208), s.187–203.

a także dobrowolne zaangażowanie w działalność charytatywną na rzecz fundacji bądź stowarzyszeń. Wskazuje możliwość podziału aktywności obywatelskiej na subaktywności w wymiarze mikro i makrostrukturalnym⁸ (Tabela 1).

Istotne w znaczeniu właściwych postaw obywatelskich ma odniesienie do cech mikrostrukturalnych, szczególnie w kontekście udzielenia pomocy i wsparcia osobom potrzebującym. Aktywność ta nie dotyczy tylko i wyłącznie aspektów długoterminowych, ale także spontanicznych ze względu na okoliczności. Szczególną postawą mogą się poszczycić osoby wskazane w projekcie Młody Bohater, które otrzymały medal przyznawany przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (Tabela 2).

Tabela 2. Wybrane przykłady uhonorowania Medalem Młodego Bohatera

Imię dziecka	Data zdarzenia	Wiek w czasie zdarzenia	Miasto	Charakterystyka zdarzenia
Oliwia i Karolina	7.10.2019	12 lat	Lublin	Karolina i Oliwia pomogły starszemu, zagubionemu mężczyźnie. Jako jedyne, z pełnego pasażerów autobusu komunikacji miejskiej, przejęły się losem zziębniętego, siedzącego bez butów 70-letniego pasażera. Dziewczynki zadzwoniły pod numer alarmowy. 70-latek uzyskał pomoc i bezpiecznie wrócił do rodziny, dzięki akcji Policji oraz dwóch odważnych i empatycznych szóstoklasistek.
Patrycja	23.04.2019	15	Brzostek	Dziewczynka udzieliła pierwszej pomocy ofiarom wypadku samochodowego oraz wezwała służby ratunkowe. Patrycja czekała przy poszkodowanych aż do przybycia karetki.

⁸ J. Tomczyk, *Aktywność obywatelska jako narzędzie walki z ubóstwem: rola, znaczenie, modele aplikacyjne*, [w:] *Spółeczeństwo i Edukacja*, Instytut Studiów Międzynarodowych i Edukacji Humanum, Warszawa 2016, s. 365.

Imię dziecka	Data zdarzenia	Wiek w czasie zdarzenia	Miasto	Charakterystyka zdarzenia
Natalia	22.06.2019	13	Waplewo	Natalia wypoczywając na plaży nad jeziorem Maróz w Waplewie zobaczyła, że matka z pięcioletnią córką zaczęły się topić. Dziewczynka natychmiast podpłynęła i wyciągnęła 5-latkę na brzeg z pomocą matki. Dzięki szybkiej reakcji Natalii dziecku nic się nie stało.
Patryk	22.11.2018	4	Młynarze	Chłopiec uratował swoją mamę oraz brata z pożaru ich domu. W nocy obudził go zapach dymu unoszący się w pokoju. Wraz ze swoim bratem pobiegł do pokoju mamy, by ją obudzić, następnie cała trójka ewakuowała się z płonącego domu.

Źródło: <https://www.gov.pl/web/mswia/lista-odznaczonych-medalem-mlody-bohater> [dostęp: 23 czerwca 2025 r.].

Można zatem zauważyć, że właściwe postawy obywatelskie są widoczne nie tylko u osób dorosłych, ale co szczególnie ważne w środowisku osób niepełnoletnich. Rzeczywistość zna wiele przypadków bohaterstwa dzieci i młodzieży, o których nie zawsze informuje opinię publiczną. Występowanie takich zachowań napawa optymizmem z perspektywy posiadanych wzorców moralnych i nasuwa przemyślenia, co należy zrobić, aby większość młodego pokolenia była przygotowana na tego typu reakcje.

3. Autorytet i jego znaczenie w procesie socjalizacji

Terminologiczne identyfikowanie pojęcia autorytetu niewątpliwie wydaje się czymś oczywistym ze względu na powszechnie stosowane kolokwializmy. Z drugiej strony jest to zadanie złożone ze względu na wielowymiarowy kontekst zastosowania tego terminu. Niezależnie od sposobu

definiowania tego pojęcia można wskazać tezę, że autorytety możemy znaleźć w każdym pokoleniu, a ich obecność wpływa na zachowania społeczne⁹. W zależności od interpretacji można nadać mu kontekst epistemologiczny, polityczny, kulturowy bądź społeczny¹⁰. Autorytet można określić jako cechującą się uznaniem relację przez jednostki lub grupy społeczne w stosunku do postaci, która posiada wysoki poziom kompetencji, wiedzy, umiejętności, moralności, a także charyzmę pozwalającą wpływać na zachowania i postawy innych osób¹¹. Autorytet może być identyfikowany jako pewien mechanizm, który jest odpowiedzialny za budowanie nowego ładu społecznego poprzez ukierunkowanie na nowe trendy, poszukiwanie odpowiedzi na egzystencję człowieka lub wpływanie na podejmowanie ważnych wyborów. Społeczeństwo z natury poszukuje wzorców do naśladowania, szczególnie jednak są one wymagane w środowisku osób młodych¹², które szukają swojego miejsca na świecie.

Interesujące podejście do autorytetu wskazuje T. Gordon, który wskazuje na niemożność jednoznacznego zdefiniowania tego pojęcia ze względu na mnogość znaczeń obejmujących wiedzę, doświadczenie, kompetencje, władzę, prawo kontrolowania, prawo wskazywania, moc karania za naruszanie reguł postępowania¹³. Mnogość zastosowań terminu autorytetu, wynikająca z różnorodności podmiotów i przedmiotów oddziaływania, umożliwia formułowanie rozmaitych kontekstów i interpretacji terminologicznych.

W literaturze przedmiotu można spotkać się z różnorodną typologią autorytetu. Do wybranych rodzajów można zaliczyć:

1. naturalne i nadprzyrodzone (cechy osobiste człowieka lub odnoszące się do boskości, wiary i ideologii)¹⁴;
2. osobowe i instytucjonalne (formalne oraz nieformalne)¹⁵;
3. epistemiczne lub deontyczne (oparte na wiedzy lub władzy)¹⁶;
4. grupowe i jednostkowe (odnoszące się do zbiorowego postrzegania postaci jako autorytetu lub w wymiarze indywidualnym);

⁹ J. Kosmala, *Autorytet nauczyciela w teorii i badaniach socjologicznych*, Częstochowa 1999, s. 7.

¹⁰ J. Kosmala, *Autorytet nauczyciela...*, s. 7.

¹¹ W. Pomykało, *Encyklopedia pedagogiczna*, Warszawa 1993, s. 35.

¹² M. Rewera, *Wzory i autorytety młodzieży*, Warszawa 2023, s. 47-62.

¹³ I. Wagner, *Stalość czy zmienność autorytetów*, Kraków 2005, s. 37.

¹⁴ J. Kosmala, *Autorytet nauczyciela...*, s. 7.

¹⁵ A. Wajda, *Podstawy nauki o zarządzaniu organizacjami*, Warszawa 2003, s. 24-25.

¹⁶ J.M. Bocheński, *Co to jest autorytet*, Warszawa 1993, s. 236.

5. zasadne i bezzasadne (potwierdzone określonymi cechami i kompetencjami lub ich brakiem i wytworem bezpodstawnej legendy)¹⁷;
6. lokalne i ogólnospołeczne (wynikające z obszaru i zasięgu oddziaływania);
7. inne¹⁸.

Niezależnie od pochodzenia autorytetu przyjmuje on określone zdolności wpływające na proces socjalizacji pierwotnej i wtórnej przekładając się na kształtowanie tożsamości jednostki z zakresu systemu wartości, norm moralnych i zaangażowania w życie społeczne. Brak autorytetu może natomiast prowadzić do alienacji, cynizmu czy postaw antysystemowych wynikających z rozbieżności między głoszonymi wartościami podmiotu a jego zachowaniem i postępowaniem w warunkach rzeczywistych. Można zatem zauważyć, że współczesny autorytet jest identyfikowany jako podmiot zdolny do kształtowania postaw w kontekście społeczno-kulturowym, pluralizacji norm i wartości, a także zdolny do mediatyzacji życia publicznego.

Warto także wskazać na rosnącą rolę tzw. autorytetów medialnych, czyli osób cieszących się popularnością i wpływem za pośrednictwem mass mediów lub mediów społecznościowych. Jeśli te osoby reprezentują właściwe postawy godne do naśladowania i cechują się niezbędnymi kompetencjami w obszarze reprezentowanych opinii i działań, można zaliczyć je do postaci pozytywnie kształtujących właściwe postawy obywatelskie. Niestety, nie zawsze posiadają rzeczywistą wiedzę lub kompetencje, a ich wpływ na opinię publiczną i zachowania społeczne może być znaczący, zwłaszcza w kontekście bezpieczeństwa informacyjnego czy wyznawania określonych wartości i norm moralnych.

Współczesne społeczeństwa obserwują zjawisko relatywizacji i fragmentaryzacji autorytetów, które skutkuje spadkiem zaufania do instytucji publicznych, nauki, mediów, a nawet prawa¹⁹. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na pojawianie się pseudoautorytetów. Działania podejmowane przez osoby posiadające wpływ na drugiego człowieka mogą prowadzić do wykorzystania i manipulacji w celu osiągnięcia indywidualnych korzyści. Pseudoautorytety mają niekorzystny wpływ na rozwój moralny i etyczny,

¹⁷ S. Fiodorów, M. Kowalska, *Rola autorytetów w grupach dyspozycyjnych*, skrypt internetowy - <https://wiedzaobronna.edu.pl/index.php/wo/article/download/38/38/&ved=2ahUKEwiK1ZCh4LaOAxVoU1UIHZd-6K0gQFnoECCoQAQ&usq=AOvVaw05mRVf57IB0ufXTxih0cpF> [dostęp: 25 czerwca 2025 r.].

¹⁸ Pozostałe rodzaje wskazane w literaturze przedmiotu zależne od kontekstu autorskich interpretacji oddziaływania autorytetów.

¹⁹ M. Szyszka, *Sytuacja tradycyjnego autorytetu dzisiaj*, Warszawa 2023, s. 89-100.

zwłaszcza młodego pokolenia, a ich wizerunek opiera się na fałszywych wzorcach i medialnej autoprezentacji, która pozwala zbierać „zasięgi”²⁰, maskujące braki w wiedzy, umiejętnościach bądź wyznawanych wartościach propagujących patologiczne zjawiska²¹. Niestety medialna promocja fałszywych autorytetów często eliminuje prawdziwe autorytety ze względu na czynniki ekonomiczne. Media, kierując się interesami ekonomicznymi lub politycznymi, promują postacie przynoszące określone korzyści, upowszechniając pseudoautorytety w sferze publicznej. Ilość wystąpień medialnych może wywołać u odbiorców złudzenie autentyczności autorytetu, czyli im częstsza obecność fałszywego autorytetu w mediach, tym łatwiej jest on postrzegany jako prawdziwy autorytet²².

Autorytet pełni wiele funkcji społecznych o fundamentalnym znaczeniu dla ładu społecznego, legitymizacji działań instytucji publicznych oraz budowania społecznego kapitału zaufania, co w konsekwencji wszystko przekłada się na gwarancje bezpieczeństwa lokalnego i regionalnego. B. Tuziak do podstawowych funkcji autorytetu zalicza (Tabela 3).

Tabela 3. Podstawowe funkcje autorytetu

Nazwa funkcji	Charakterystyka
Funkcja przewodnika	Autorytet ukierunkowuje osoby na znalezienie własnej ścieżki życiowej, oferując im pomoc, wsparcie i nadzieję.
Funkcja integracyjna	Jeżeli poglądy autorytetu są akceptowane przez ogół społeczny, dąży on do ich jednoczenia, sprzyjając kształtowaniu się wzajemnej współpracy oraz integrując ludzi wokół wspólnych wartości i celów.
Funkcja selekcyjna	Promuje wybrane wartości uznawane przez siebie za godne rozpowszechnienia w wymiarze progresywnym i regresywnym.
Funkcja inspirująca	Mobilizuje i motywuje do samodzielnego podejmowania działania w wymiarze fizycznym i psychicznym.
Funkcja wychowawcza	Przekazuje właściwe postawy i zachowania. Funkcja ta jest realizowana szczególnie przez nauczycieli względem uczniów.

²⁰ Popularność w mediach społecznościowych w środowisku pokolenia „Z” i osób korzystających z mass mediów.

²¹ A. Żywczok, *Odmiany autorytetu pedagogicznego (autorytety i pseudoautorytety w wychowaniu człowieka)*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 2006, nr 1 (199), s. 36.

²² M. Howiecki, *Strażnicy, żeglarze i błazny. Autorytety i media*, „Ethos” 1997, nr 1 (37), s. 73.

Nazwa funkcji	Charakterystyka
Funkcja stabilizująca i porządkująca	Dostarcza wzorce zachowań w zakresie skonkretyzowanych zadań.
Funkcja wzmacniania władzy	Na autorytetach opiera się władza demokratyczna.
Funkcja aktywizująca	Cechuje się inspiracją dla ludzi, wyzwalając w nich poczucie aktywności do działania.
Funkcja racjonalizująca i optymalizująca	Rozpowszechnia akceptowalne przez autorytet wartości, reguły i zasady społecznego ładu i porządku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie B. Tuziak, *Autorytet jako zjawisko społeczne. Wymiar lokalny*, „Studia Socjologiczne” 2010, nr 2 (197), s. 73–76.

Można zatem wywnioskować, że autorytet pełni następujące funkcje:

1. Funkcja moralna – autorytety są często źródłem norm moralnych, zawodowych i obywatelskich. Ich postawy stanowią wzorce do naśladowania, kształtujące system wartości społeczeństwa.
2. Funkcja legitymizująca – autorytet może legitymizować działania instytucji państwowych i społecznych, zwiększając ich akceptację społeczną. Dotyczy to szczególnie liderów opinii, duchownych, ekspertów oraz przedstawicieli nauki.
3. Funkcja integracyjna – autorytet może odgrywać rolę mediatora i stabilizatora emocji społecznych.
4. Funkcja edukacyjna – autorytety (np. nauczyciele, wykładowcy, mentorzy) uczestniczą w procesie przekazywania wiedzy, wartości i postaw pożądaných w społeczeństwie obywatelskim.
5. Funkcja kontrolna i oceniająca – osoby uznane za autorytety pełnią rolę społecznych recenzentów działań innych jednostek lub instytucji, co wpływa na procesy samoregulacji i odpowiedzialności społecznej.

W związku z powyższym, autorytet pełni szczególne funkcje w procesie rozwoju społeczności lokalnych i regionalnych, a ich obecność może być identyfikowana jako stymulator lub inicjator różnorodnych aktywności, które przekładają się na życie społeczne. Autorytet, pomimo zmieniających się uwarunkowań społecznych i kulturowych, pozostaje jednym z najważniejszych podmiotów wpływających na kształtowania ładu społecznego i bezpieczeństwa publicznego. Jego rola nie ogranicza się jedynie do wpływu interpersonalnego, ale stanowi także podstawę zaufania do instytucji oraz integralności wspólnoty obywatelskiej. Zrozumienie natury autorytetu, jego funkcji i typologii, stanowi istotny

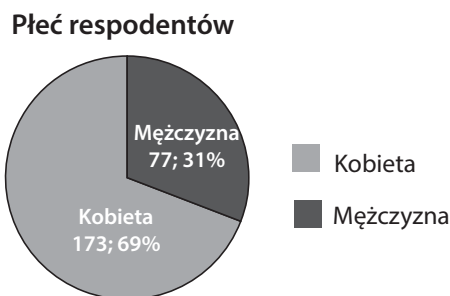
element refleksji nad kondycją współczesnego społeczeństwa i państwa zwłaszcza w kontekście kolejnych pokoleń obywateli państwa polskiego, które są i będą odpowiedzialne za tożsamość narodową, niezależność terytorialną i rozwój państwa.

4. Wyniki badań własnych

Analiza wyników badań przeprowadzonych na próbie $N=250$ studentów I stopnia kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne pozwoli na wysunięcie wniosków z zakresu obecności i znaczenia autorytetów w życiu młodego pokolenia. Dodatkowo wyniki badań pozwolą zweryfikować, czy autorytety mają wpływ na kształtowanie kompetencji obywatelskich. Należy jednak pamiętać, że wyniki mają posłużyć jedynie jako wstęp do dalszych badań nad rolą autorytetów w kształtowaniu postaw obywatelskich, a tym samym, nad ich wpływem na poziom bezpieczeństwa wewnętrznego w kraju. Otrzymane dane należy interpretować w kontekście współczesnych przemian społeczno-kulturowych, kryzysu zaufania do instytucji publicznych oraz dezintegracji więzi społecznych powstałych na skutek pandemii COVID-19.

Pytanie pierwsze kwestionariusza ankiety dotyczyło określenia podziału płci wśród respondentów. Wyniki zostały zobrazowane na wykresie 1.

Wykres 1. Podział respondentów uwzględniając płeć

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

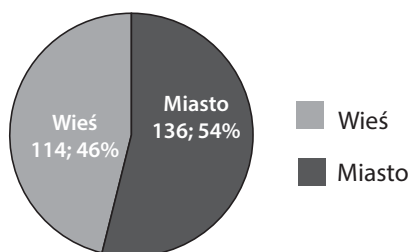
Współczynnik podziału respondentów jednoznacznie wskazuje, że zdecydowaną większość, bo aż 69 procent badanych stanowiły kobiety. Jest to widoczna tendencja w środowisku studentów kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne na uczelni cywilnej, na której były przeprowadzone badania.

W skali rok do roku jest to widoczna dysproporcja. Coraz więcej kobiet wiąże swoją przyszłość z zakresem szeroko rozumianego bezpieczeństwa.

Kolejne, drugie pytanie kwestionariusza ankiety dotyczyło zweryfikowania podziału respondentów uwzględniając miejsce zamieszkania. Odpowiedzi respondentów zostały zobrazowane na wykresie 2.

Wykres 2. Miejsce zamieszkania respondentów

Miejsce aktualnego zamieszkania

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wyniki wskazują zbliżony podział respondentów. 54% osób podczas badania aktualnie zamieszkiwało obszar miejski, 46% obszar wiejski. Ze względu na cel badań i ograniczony zakres przestrzenny artykułu, autor nie prowadził pogłębionej analizy wyników badań z zakresu poznania opinii mieszkańców uwzględniając podział na obszar wiejski i miejski. Szczegółowe analizy będą realizowane w innych, przyszłych obszarach badawczych.

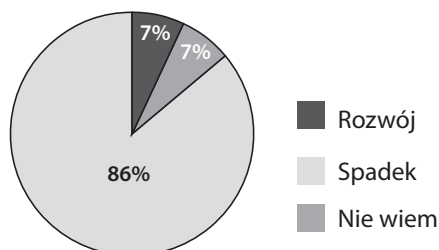
Trzecie pytanie kwestionariusza ankiety dotyczyło poznania opinii respondentów na temat rozwoju lub spadku wartości moralnych w społeczeństwie. Wyniki zostały przedstawione na wykresie 3.

Wyniki wskazują zdecydowaną przewagę negatywnej odpowiedzi, ponieważ aż 86% respondentów dostrzega spadek wartości moralnych w społeczeństwie. Odrębne badania w tym zakresie pozwoliłyby zidentyfikować przyczyny tego zjawiska. Ponadto uzupełnienie badań o dodatkową, reprezentatywną próbę badawczą dałoby obiektywny wynik badań w tym obszarze zagadnień.

Czwarte pytanie kwestionariusza ankiety miało na celu zweryfikować, czy przedstawiciele pokolenia Z będący obecnie młodymi dorosłymi posiadali w wieku szkolnym autorytety. Odpowiedzi respondentów zostały przedstawione na wykresie 4.

Wykres 3. Tendencja rozwoju wartości moralnych

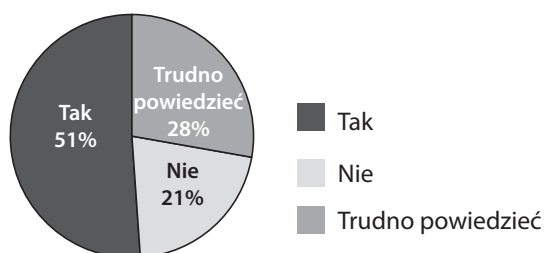
**Czy współcześnie dostrzegasz
rozwój czy spadek wartości moralnych w społeczeństwie**

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wykres 4. Posiadanie autorytetu w wieku szkolnym

**Czy jako osoba będąca w wieku szkolnym
uważałeś jakąś osobę za swój autorytet?**

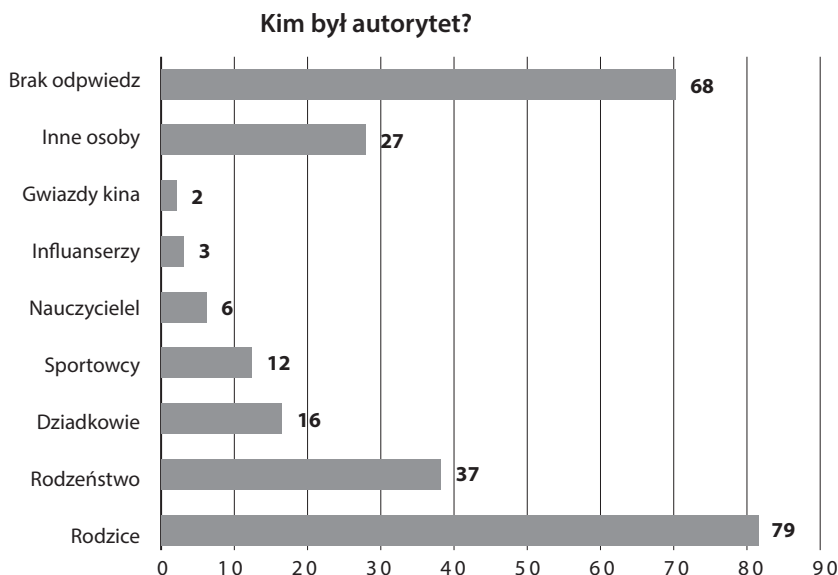

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wyniki przedstawiają informację, że blisko połowa respondentów (51%) w wieku szkolnym posiadała autorytety. Potwierdza to, że ludzie w młodym pokoleniu poszukują wzorców do naśladowania. Z punktu widzenia starszych pokoleń powinno się dążyć do stworzenia odpowiednich wzorców do naśladowania przez młodsze pokolenia. Jeżeli społeczeństwo dojrzałe nie będzie wykazywać się przestrzeganiem i reprezentowaniem odpowiednich postaw obywatelskich, wartości i moralności to trudno oczekiwać respektowania tych zasad od środowiska młodszych pokoleń. Kluczowa zatem w tym zakresie wydaje się być wzajemna współpraca społeczna z zakresu budowania tożsamości narodowej, wychowania społecznego i podejmowania wspólnych aktywności na rzecz dobra społeczności lokalnych.

Pytaniem uzupełniającym do pytania czwartego było pytanie 5, które miało na celu zweryfikować, kim były dla respondentów autorytety. Wyniki zostały zobrazowane na wykresie 5.

Wykres 5. Autorytety respondentów

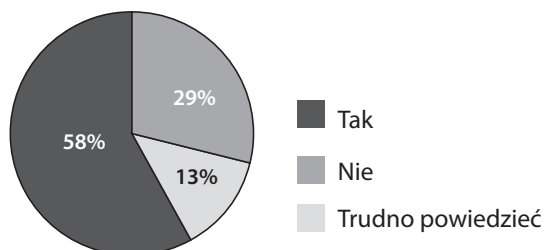
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Pośród wszystkich oddanych głosów największym uznaniem jako autorytety cieszyli się rodzice respondentów, następnie rodzeństwo i dziadkowie. Można zatem wnioskować, że to do rodziny należą pierwsze i najważniejsze wzorce przekazywane młodemu pokoleniu, skoro to środowisko rodzinne jest wskazywane jako najczęstsze miejsce obecności autorytetów. Kluczowe zatem jest tworzenie prawidłowych warunków rozwoju rodziny, dających wszystkim dzieciom szansę na godne życie i prawidłowy rozwój. Niezbędne w tym zakresie będzie dążenie do minimalizacji zjawisk patologicznych oraz zapewnienie odpowiednich produktów egzystencjalnych i warunków bytowych.

Pytanie szóste kwestionariusza ankiety miało na celu zweryfikowanie, czy młodzi dorośli nadal posiadają autorytety w swoim życiu. Wyniki zostały zobrazowane na wykresie 6.

Wykres 6. Aktualny autorytet

Czy aktualnie nadal posiadasz w swoim życiu osobę, którą możesz nazwać swoim autorytetem?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Respondenci w większości wskazali odpowiedź „tak” (58% badanych). Tendencja jest zatem wzrostowa z perspektywy lat szkolnych. Istnieje jednak wiele wskaźników, które należałoby zbadać odrębnymi badaniami, aby ustalić, co wpłynęło na pojawienie się nowych autorytetów lub utrzymanie pierwotnych wzorców. Życie niesie ze sobą różnorodne zjawiska mogące wpływać na podejmowanie decyzji w tym zakresie, dlatego też przedstawione wyniki nie uwzględniają tych zależności.

Pytanie siódme kwestionariusza ankiety miało na celu zweryfikowanie czy aktualny autorytet postrzegany przez respondenta, to ta sama osoba co w wieku szkolnym. Wyniki zostały zawarte na wykresie 7.

Wykres 7. Zmienność autorytetów

Czy aktualny autorytet to ta sama osoba co w wieku szkolnym?

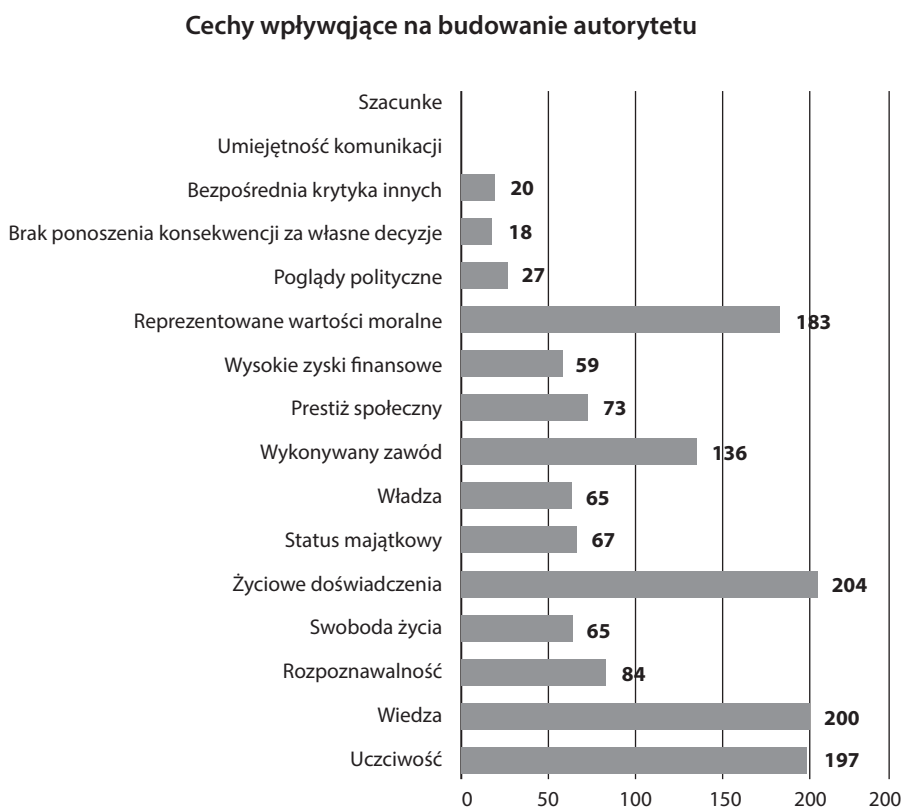

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

37% badanych wskazało, że obecne autorytety to te same osoby co w wieku szkolnym. Może to świadczyć o stabilnych poglądach i zbieżności wartości wyznawanych przez respondenta względem autorytetu. Z kolei 27% respondentów zadeklarowało zmianę autorytetów. Dalsze badania pozwoliłyby zweryfikować przyczyny tego zjawiska i określić jego skutki, czyli czy zmiana wynikała z błędnej oceny autorytetu, czy też była spowodowana innymi okolicznościami.

Pytanie 8 kwestionariusza ankiety miało na celu zweryfikowanie, jakimi cechami powinna się identyfikować postać, która mogłaby zostać autorytetem. Wyniki zostały przedstawione na wykresie 8.

Wykres 8. Cechy autorytetu

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

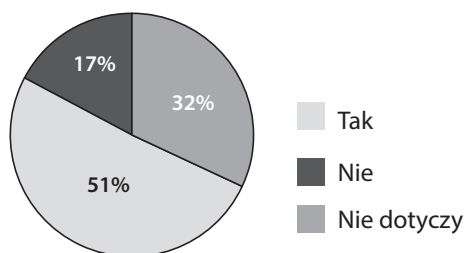
Respondenci najczęściej wskazywali na takie cechy jak: doświadczenia życiowe, wiedza, uczciwość i odpowiednie postawy moralne. W dalszych

ocenach brali pod uwagę prestiż zawodowy i rozpoznawalność. Zestawienie tych cech jednoznacznie wskazuje, że młodzi dorośli identyfikują autorytet przede wszystkim poprzez pryzmat wartości etycznych i integralności osobistej, a nie formalnego statusu społecznego, czy instytucjonalnej władzy, co jest budującym wnioskiem. Oznacza to jednocześnie, że pokolenie Z preferuje wzorce oparte na autentyczności i zinternalizowanych wartościach, co może być odpowiedzią na relatywizację wzorców społecznych i kryzys zaufania wobec struktur instytucjonalnych.

Kolejne pytanie kwestionariusza ankiety miało zweryfikować, czy respondenci posiadają bezpośredni kontakt z osobami uznawanymi za swoje autorytety. Wyniki obrazuje wykres 9.

Wykres 9. Kontakt z autorytetem

Bezpośredni kontakt z autorytetem

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ponad połowa badanych (51%) deklaruje posiadanie autorytetu w swoim najbliższym otoczeniu, a więc w kontakcie bezpośrednim. Może to wskazywać na silne zakorzenienie autorytetów w relacjach osobistych. Odnosząc się do danych z wykresu 5, można wskazać dominację osób z rodziny respondentów, co potwierdziłoby łatwość w nawiązywaniu kontaktów bezpośrednich. Ważne jest, aby osoby potrzebujące wsparcia od swoich wzorców miały możliwość jego otrzymania. Przede wszystkim to środowisko rodzinne nadal pełni istotną rolę w procesie przekazywania wartości obywatelskich i norm społecznych.

Kolejne pytanie w kwestionariuszu ankiety miało charakter pytania otwartego i dotyczyło wskazania przez respondentów odpowiedzi na pytanie: Co sądzisz na temat współczesnych dzieci i młodzieży w kontekście postaw obywatelskich, zachowań moralnych i wychowania? Dominującym wątkiem jest przekonanie o zaniku kompetencji obywatelskich wśród

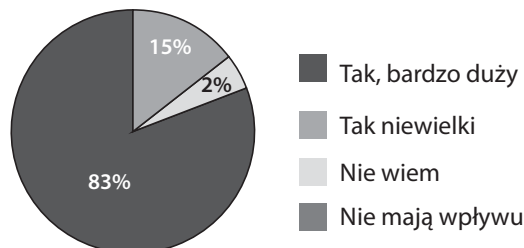
młodego pokolenia. Respondenci sygnalizują brak znajomości i poszanowania podstawowych norm życia publicznego, ograniczoną świadomość roli obywatela oraz deficyt zaangażowania społecznego. W konsekwencji może to być przejawem pojawiającej się społecznej dezintegracji, która może skutkować osłabieniem tożsamości narodowej, tym samym realnie wpłynąć na bezpieczeństwo wewnętrzne kraju. Dodatkowo liczna grupa respondentów wskazywała na obniżenie poziomu moralnego dzieci i młodzieży. W odpowiedziach wskazywano opinie: „Wulgarne, ignorancie, cyniczne”; „Zachowania skrajnie niemoralne”; „Nie znają wartości moralnych”; „Brak szacunku do drugiego człowieka”. Tego typu zachowania respondenci identyfikowali jako zjawiska związane z wychowaniem człowieka powiązanych z: wychowaniem bezstresowym, brakiem nadzoru rodziców, nadmiernym korzystaniem z internetu i mediów społecznościowych, a także fałszywymi wzorcami medialnymi. W odpowiedziach można było doszukać się także pozytywnych aspektów odnoszących się do posiadania przez młodzież większej świadomości politycznej, otwartości na tolerancję i różnicowanie postaw. Reasumując, wypowiedzi respondentów ujawniają wyraźne poczucie kryzysu wartości. Obraz młodego pokolenia wskazywany przez studentów kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne jest przeważnie negatywny, krytyczny i alarmistyczny, co może wynikać z ich szczególnej wrażliwości na kwestie ładu społecznego, norm i bezpieczeństwa. Istnieje silna potrzeba przywrócenia roli autorytetu w życiu publicznym i edukacyjnym oraz prowadzenia zintegrowanych działań z zakresu profilaktyki aksjologicznej, edukacji obywatelskiej i cyberpedagogiki.

Następne pytanie kwestionariusza ankiety dotyczyło poznania opinii respondentów na temat tego, czy autorytety mają wpływ na zachowania i decyzje podejmowane przez dzieci i młodzież w wieku szkolnym? Wyniki zobrazowano na wykresie 10.

Respondenci w zdecydowanej większości uznali, że autorytety mają realny wpływ na decyzje i zachowania młodych ludzi. Warto podkreślić, że ten wpływ nie jest jedynie deklaracyjny, ale odzwierciedla faktyczne oczekiwania młodego pokolenia wobec obecności wzorców osobowych, gdyż na dodatkowe pytanie: czy uważasz, że osoby potencjalnie uznawane za autorytety są potrzebne w życiu społecznym, respondenci w 100% wyrazili swoją zgodę i niezbędność autorytetów w życiu społecznym. Wskazuje to zatem na zapotrzebowanie porządku normatywnego oraz identyfikacji z postaciami, które stanowią wzorce wartości moralnych i społecznych.

Wykres 10. Autorytet a podejmowanie decyzji

**Wpływ autorytetu na podejmowanie decyzji
przez dzieci i młodzież**

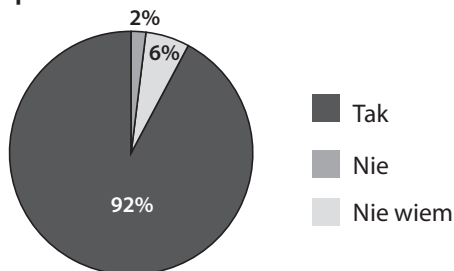

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Kolejne pytanie kwestionariusza ankiety dotyczyło oceny ankietowanych czy autorytety mogą wpływać na podejście do obywatelskich obowiązków, takich jak udział w wyborach czy pomoc innym? Wyniki zobrazowane na wykresie 11 są jednoznaczne.

Wykres 11. Autorytet a postawy obywatelskie

**Wpływ autorytetu na podejmowanie decyzji
przez dzieci i młodzież**

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ponad 90% badanych dostrzega związek między obecnością autorytetów a podejmowaniem działań obywatelskich (udział w wyborach, wolontariat, pomoc innym). Oznacza to, że autorytet nie tylko pełni funkcję socjalizacyjną, ale również mobilizującą, co potwierdza teorie zawarte w literaturze przedmiotu. Dodatkowo w kontekście kolejnego pytania kwestionariusza ankiety z obszaru: czy autorytety powinny angażować społeczeństwo do działań obywatelskich związanych z np. wolontariatami,

udziałem w akcjach społecznych, respondenci zgodnie stwierdzili, że autorytety powinny odgrywać aktywną rolę w inicjowaniu i wspieraniu działań społecznych. Postulat ten można odczytać także jako oczekiwanie względem autorytetów, by nie tylko istniały symbolicznie, lecz także działały operacyjnie poprzez inspirację i motywację do aktywności obywatelskiej.

Przedostatnie pytanie kwestionariusza ankiety: jakie niebezpieczeństwa dostrzegasz aktualnie względem przekazywania wartości moralnych i obywatelskich dla dzieci i młodzieży – miało charakter pytania otwartego. Na podstawie uzyskanych odpowiedzi ankietowanych można wyróżnić pięć głównych kategorii ryzyka:

1. Dominacja mediów społecznościowych w kontekście demoralizacji – najczęściej wskazywanym zagrożeniem były media społecznościowe jako główny nośnik treści obniżających wartości moralne i obywatelskie, ze szczególnym uwzględnieniem patostreamów.
2. Kryzys autorytetów i niewłaściwe wzorce osobowe – w wielu odpowiedziach można było dostrzec pojawienie się fałszywych autorytetów w środowisku influencerów i bardzo dużą podatność ludzi młodych na ich manipulacje. Dodatkowo wskazywano promowanie przez te osoby zjawisk patologicznych i wykorzystanie przemocy.
3. Zanik norm społecznych – respondenci zwracali uwagę na zanik jednoznacznych norm społecznych, które były charakterystyczne dla pokoleń ich dziadków i rodziców, oraz na obecny wzrost braku szacunku, empatii i powszechną znieczulicę.
4. Brak skuteczności instytucji wychowawczych – według respondentów rodzice i placówki oświatowe straciły wpływ wychowawczy na rzecz środowiska cyberprzestrzeni, co wynika przede wszystkim z braku czasu poświęconego dzieciom w procesie wychowawczym.
5. Dezinformacja i manipulacja – przestrzeń publiczna neguje tradycyjne wartości, moralność i etykę na rzecz skrajnych i radykalnych poglądów. Środowisko respondentów wskazuje zatem istotne zagrożenia, na które należy stanowczo zareagować.

5. Zakończenie

Na podstawie przeprowadzonych badań własnych i analizy literatury przedmiotu można wskazać następujące wnioski końcowe:

1. Autorytet odgrywa kluczową rolę w procesie socjalizacji poprzez propagowanie właściwych postaw moralnych, norm społecznych i wzorców zachowań. Obecność prawdziwych autorytetów sprzyja rozwojowi świadomych, odpowiedzialnych i aktywnych postaw obywatelskich.
2. Rodzina jest uznawana jako główne źródło autorytetu, a środowisko rodzinne pozostaje kluczową przestrzenią kształcenia wartości obywatelskich i moralnych. Podmiot rodziny powinien być wspierany systemowo ze względu na ww. odpowiedzialność.
3. Badania wykazują spadek wartości moralnych, co ocenili respondenci, biorąc pod uwagę zagrożenia pojawiające się w przestrzeni publicznej.
4. Media społecznościowe są identyfikowane jako najpoważniejsze zagrożenie dla prawidłowych wartości obywatelskich i postaw moralnych, gdyż sprzyjają powstawaniu fałszywych autorytetów propagujących wartości niezgodne z społecznymi standardami.
5. Zdecydowana większość respondentów uznaje, że autorytety mają istotny wpływ na podejmowanie decyzji obywatelskich – takich jak udział w wyborach, wolontariacie, działaniach prospołecznych. Oczekiwane jest, aby autorytety nie tylko reprezentowały wartości, ale również aktywnie angażowały się w ich promowanie oraz inicjowały działania służące dobru wspólnemu.

Współczesne państwo nie może skutecznie funkcjonować bez silnego społeczeństwa obywatelskiego opartego na stabilnym fundamencie aksjologicznym. Autorytety zarówno w wymiarze formalnym jak i nieformalnym stanowią istotny element w budowie bezpieczeństwa wewnętrznego, kapitału społecznego i odporności społecznej państwa polskiego. Kryzys autorytetów, relatywizacja norm oraz wpływ destrukcyjnych treści medialnych powinny skłaniać do pilnego wdrożenia interdyscyplinarnych działań z zakresu edukacji, profilaktyki społecznej oraz polityki bezpieczeństwa. W związku z powyższym zasadne staje się stwierdzenie, że cele artykułu zostały osiągnięte, a założenia wstępne potwierdzone.

Bibliografia

Literatura

1. Bocheński J. M., *Co to jest autorytet*, Warszawa 1993
2. Gliński P., Palska H., *Cztery wymiary społecznej aktywności obywatelskiej*, [w:] H. Domański, A. Rychard (red.), *Elementy nowego ładu*, Warszawa 1997
3. Iłowiecki M., *Strażnicy, żeglarze i blazny. Autorytety i media*, „Ethos” 1997, nr 1(37)
4. Klamut R., *Aktywność obywatelska jako rodzaj aktywności społecznej – perspektywa psychologiczna*, „Studia Socjologiczne” 2013, nr 1(208)
5. Kosmala J., *Autorytet nauczyciela w teorii i badaniach socjologicznych*, Częstochowa 1999
6. Marshall T. H., *Obywatelstwo i klasa społeczna*, „Rocznik Naukowy Zoon Politicon” 2010, nr 1
7. Pomykało W., *Encyklopedia pedagogiczna*, Warszawa 1993
8. Przyszczykowski K., *Postawy obywatelskie Polaków*, [w:] Z. Melosik, K. Przyszczykowski (red.), *Wychowanie obywatelskie. Studium teoretyczne, porównawcze i empiryczne*, Toruń–Poznań 1998
9. Rewera M., *Wzory i autorytety młodzieży*, Warszawa 2023
10. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 maja 2020 roku*, Warszawa 2020
11. Tomczyk J., *Aktywność obywatelska jako narzędzie walki z ubóstwem: rola, znaczenie, modele aplikacyjne*, [w:] *Spółeczeństwo i Edukacja*, Instytut Studiów Międzynarodowych i Edukacji Humanum, Warszawa 2016
12. Wagner I., *Stalość czy zmienność autorytetów*, Kraków 2005
13. Wajda A., *Podstawy nauki o zarządzaniu organizacjami*, Warszawa 2003
14. Żywczok A., *Odmiany autorytetu pedagogicznego (autorytety i pseudoautorytety w wychowaniu człowieka)*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 2006, nr 1(199)

Źródła internetowe

1. Fiodorów S., Kowalska M., *Rola autorytetów w grupach dyspozycyjnych*, skrypt internetowy, <https://wiedzaobronna.edu.pl/index.php/wo/article/download/38/38/&ved=2ahUKewiK1ZCh4LaOAxVoU1UIHZd6K0gQF-noECCoQAQ&usq=AOvVaw05mRVf57IB0ufXTxih0cpF> [dostęp: 25 czerwca 2025 r.]
2. Hołys B., *Postawy obywatelskie w profilaktyce wiktymizacyjnej*, skrypt internetowy, <https://ejournals.eu> [dostęp: 12 czerwca 2025 r.]
3. <https://brpd.gov.pl/2025/02/12/spojrzmy-na-internet-oczami-dzieci-wyniki-badan-rpd/> [dostęp: 12 czerwca 2025 r.]
4. <https://www.gov.pl/web/mswia/lista-odznaczonych-medalem-mlody-bohater> [dostęp: 23 czerwca 2025 r.]